

Hvorfor Carsten Jensen ikke er antropolog

– om rejseskildringer og etnografisk data

af Andreas Lloyd, 7. semester

Rejseskildringer er ikke god antropologisk tone - men er det ikke fordi de er os nærmere beslægtet end vi bryder os om? Hvorfor mener vi, at Carsten Jensen ikke bedrev antropologi, da han rejste jorden rundt og skrev om de mennesker han mødte og de begivenheder, han oplevede?

I sin bog, "Kunsten at rejse" (2003), undersøger den schweiziske forfatter og litteraturfilosof Alain de Botton hvorfor det er, at så mange mennesker rejser og til stadighed føler lyst eller længsel efter at rejse. Han nævner tre centrale motivationer: den umådelige kedsomhed hverdagen kan frembringe og den fascination af alt uvant og anderledes, der kan opstå heraf; den uendelige nysgerrighed, der til alle tider fylder mennesket og som til stadighed driver os; og den drømmende hvileløshed foranstaltet af bevidstheden om verdens mange muligheder, der giver håbet om, at noget derude passer til os. Den franske digter Charles Baudelaire, der selv var grebet af denne rastløse fascination med alt, hvad der ikke hørte hans vante (og kedelige) verden til, opsummerede på sin vis alle tre motivationer bedst, da han skrev:

"Ligegyldigt hvorhen! Ligegyldigt hvorhen! Når blot det er uden for denne verden!"

På rejse i mit kammer

At rejse er at befri sig selv for vanen, udfordre sine vante forestillinger og åbne for nye indtryk. Selve følelsen af at være undervejs, at have ladet alle sine vante problemer bag sig og kun skulle fokusere på vejen foran sig, er en renselse. Og den rejsende føler sig ofte mere fri, opmærksom og levende, end han gør i sin sikre hverdag. Den franske rejsende Xavier de Mais-

tre mente, at den glæde, erfaring og indsigt, som vi får af vores rejser, i høj grad afhænger af den indstilling vi rejser ud med. Jo mere vi er motiverede for at rejse, jo mere får vi ud af det. De Maistre satte sig for at undersøge indstillingens betydning for rejsen, og i foråret 1790 foretog han en rejse og nedfældede bagefter sine oplevelser i bogen "Rejse i mit kammer". Hele rejsen foregik i hans soveværelse, som han udforskede nøje. Hans idé var, at hvis han prøvede at opleve sit kammer som om han havde været aldrig der før, så ville han få en helt ny oplevelse, baseret på de associationer, han allerede havde til værelset og de nye iagttagelser han nu fik mulighed for at gøre sig. Hans rejse var en genopdagelse af rummet - genstand for genstand, møbel for møbel, tanke for tanke. Hans konklusion var, at rejseoplevelsen – det at være en del af det ukendte, opslugt af verdens utrolige storhed og mangfoldighed – ligger i høj grad i følelsen af ydmyghed over at være et nyt sted, i villigheden til at lægge mærke til alt omkring en og ikke lade sig lede af indgroede forestillinger om, hvad der er interessant.

Denne modtagelighed er den rejsendes kendetegn – den rejsende kan tillade sig at stå og forundres over de mindste detaljer: en vare i et supermarked, et trafiklys, et skakspil på en café eller en graffiti. Alt kan virke interessant, så længe konteksten er ny eller ukendt. Når vi skal ud og rejse har vi igen-

nem lang tid opbygget en spændt forventning – en mental forberedelse på det kraftoverskud, det kræver at være modtagelig overfor det ukendte og anderledes.

Lænestol eller ej

Hvordan den rejsende så vælger at bruge denne modtagelighed kan dog være vidt forskelligt. For de Maistre, der ikke kun rejste i sit eget soveværelse, men også i Mellemøsten og Sydeuropa, var rejsen mest af alt underholdning. Rejsens oplevelser og spænding gav stof til samtale og overvejelse – og det gav en spændende afveksling fra den kedelige hverdag. De Maistre skrev sin bog for netop at denne spænding og oplevelsesrigdom kunne blive fattige og rejseangste til del.

En anden type rejsende var den tyske videnskabsmand Alexander von Humboldt, der rejste gennem Latinamerika i årene 1799 til 1804. Humboldt var en oplysningstidens største helte, og hans rejse var en idealistisk videnskabelig indsamling af data – båret af en endeløs ivrig nysgerrighed og blik for selv de mindste detaljer. Da Humboldt kom hjem havde han data nok til en rejseskildring i 30 bind ved navn *Rejse til de equinoctiale Regioner af Det Nye Kontinent* og den var fyldt med botaniske, geografiske, geologiske, zoologiske og – ikke mindst – antropologiske optegnelser. Humboldts indsamlede data var bl.a. en del af

det empiriske grundlag for victorian-ske videnskabsmænd som Morgan og Tylor, der grundlagde antropologien som teoretisk disciplin. Eftertiden har lettere sarkastisk benævnt dem som "lænestolsantropologer", fordi de indsamlede deres data især gennem andres rejsedagbøger og korrespondence med koloniadministratorer, nybyggere, missionærer og soldater udstationeret i eksotiske egne af verden.

Antropologien lærte først rigtigt at indsamle sine data selv, da en anden rejsende strandede på en gruppe stillehavsøer pga. første verdenskrig: Bronislaw Malinowski fik på Trobrianderne tid og mulighed for at overveje og udvikle de metoder, som stadig er de væsentligste i antropologien idag: kvalitative interviews og deltagerobservation – grundlæggende de samme som de fleste rejsende i det ukendte bruger hver dag: At spørge interesseret og deltage reflekteret.

Den kulturelle Carsten Jensen

Forfatteren Carsten Jensen er ikke den muntre oplevelsessøgende, ikke den fokuserede videnskabsmand, ikke den tålmodige feltarbejder – men på sin vis knytter han disse forskellige måder at bruge rejsens mentalitet på sammen til blive en en fjerde slags rejsende – kosmopolitten.

For ham er rejsens vigtigste opdagelse, hvordan han selv påvirkes af de ukendte omgivelser – og han bruger både de Maistres, Humboldts og Malinowskis strategier til skabe mening i hvad han oplever. F.eks. når han i forordet til "Jorden Rundt" – den første samlede udgave af hans to rejsedagbøger "Jeg har set verden begynde" (1996) og "Jeg har hørt et Stjernesud" (1997) – overvejer, hvad rejsen har betydet for ham: "Når jeg rejser, møder jeg ikke blot andre kulturer. Jeg møder først og fremmest mennesker. Et træ får ikke kun næring gennem sine rødder, men også gennem de tusinder af blade, der rækker op mod solen. Sådan er det også med os. Vi har ikke kun rødder i historie og kultur. Vi har også blade. Det er fotosyntesen mellem mennesker, omdannelsen af fordommenes tunge kulstoffer til livgivende ilt, jeg oplever, når jeg rejser." (Jensen 2003: ii).

Jensens metafor lander tungt, men den rammer et vigtigt punkt: For beskrivelsen af en kulturs konsistens – organisk, bevægelig, plastisk og alligevel

nærmest uforgængelig og (nærmest) uafgrænselig – er en tilbagevendende sproglig overvejelse for mange, men få har så meget på spil i forholdet hertil som antropologerne.

Being there

Rejsen har altid været udgangspunktet for antropologien. Antropologen finder ligesom alle andre rejsende sin motivation for at opsøge og udforske det ukendte blandt de tre ovenstående kategorier. Og ved at lægge det vante bag sig og møde det ukendte med nysgerrig forbløffelse kan antropologen reflektere komparativt i forhold til sine egne erfaringer – og til sidst måske forstå begge dele bedre. Men antropologen roser sig af at være særlig modtagelig i mødet med det ukendte, og særlig dygtig til at analysere og formidle forståelsen heraf. Den amerikanske antropolog Clifford Geertz mener, at ud fra den formidling, der er slutproduktet for antropologien – artiklen, monografien, forelæsningsen, filmen – kan den etnografiske tekst distilleres til ét: Reflektionen over og beskrivelsen af "Being there". At være dér: i det ukendte - i felten (Geertz 1999:4-5).

Men har Carsten Jensen – ligesom de Maistre og Humboldt – ikke gjort præcis det samme, da han skrev sine reflektioner og erfaringer fra det ukendte ned for at lære af dem og give denne viden videre? Kan en lægmand som Jensen ikke lige så godt producere reflekteret etnografisk data som en antropolog?

Svag videnskabelig selvtillid

Den gode antropolog må føle en retfærdig harme over den måde hvorpå hendes videnskabelige metoder således søges ligestillet med simple dagbogsnotater fra en rygsækrejse. Men at antropologen overhovedet føler denne harme skyldes, at antropologiens epistemologiske og moralske selvtillid er blevet svækket mere og mere siden Malinowskis grundlæggelse af idealet for antropologisk videnskabelig praksis. For så længe vi insisterer på, at det særlige ved antropologien er, at antropologen "er sit eget redskab", hvorigennem al etnografisk data indsamles, så er det vel i og for sig muligt, at alle og enhver kan komme med deres tilfældige rejseerfaringer og kalde dem "data". Og vi ville dårligt være i stand til at sige dem

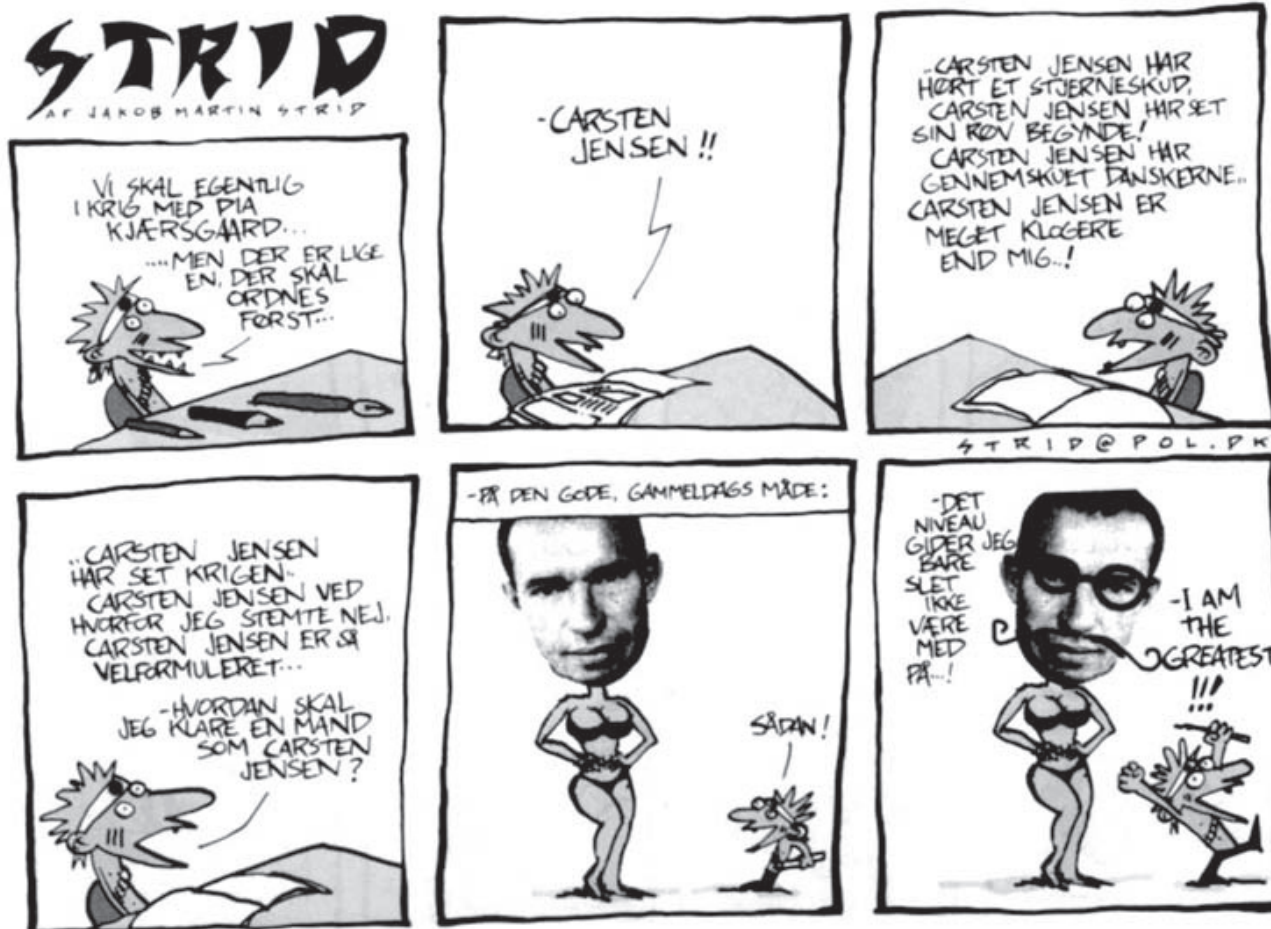
imod, for vi bruger da også vores egne rejseerfaringer som sammenligningsgrundlag. Når en antropolog befæster en landsby, et fælleskab eller bare en gruppe mennesker som "felten" – på samme måde som en arkæolog indhegner det stykke jord han vil udgrave – så er det bare en analytisk konstruktion for at begrænse mængden af data. Felten ikke et "helt andet sted", som, når man træder ind i det, gør, at alt hvad man foretager sig på magisk vis bliver videnskabeligt. Den antropologiske metode er overordnet set baseret på social kommunikation, der er så alment menneskelig, at man egentlig godt kan forstå, at tanter, onkler og naturvidenskabsfolk kan undre sig over, om det egentlig er en videnskab.

Ønsket om at forstå...

Men antropologi er en videnskab. Det der adskiller antropologen fra rejsende som Carsten Jensen er den videnskabelige indstilling – båret af den samme oplyste oplysningsfilosofi, som vi deler med de øvrige videnskaber. Alle er de ledet af samme ærlige uvidenhed og vedholdende ønske om at forstå.

En rejsende som Carsten Jensen føler sig ikke forpligtet til at forstå alt, hvad han ser. Han tager imod så meget som han kan, men han kan (eller vil) ikke sætte sin egen forståelse på spil. Hans største ønske er ikke at forstå verden omkring ham, men i langt højere grad, hvordan verden omkring ham påvirker ham. I Papua Ny Guineas højland overværer Jensen drabet på en dreng ved Weake. Mændene fra den stamme, som Weake tilhørte, bar ham ned til vandløbet og lod vandet skylle ham ren for blod og snavs. Imens gentog de igen og igen: "Du er her hos os, du er her hos os," hvortil den døende dreng hver gang svarede "ja". Jensen reflekterer over dette: "Mændene i det strømmende vand med det døende barn, summende deres bekræftelse på at den lille ikke ville dø fra dem, fra stammen, fra den verden, som stammen var identisk med – det var en hedensk pieta, og det var, som om al oprørthed over det meningsløse i denne død måtte forstumme foran den lille flok i strømmen. Der udgik en sælsom bevægende kraft fra oprinnet, som jeg ikke kunne tyde. Men det var som om det var fuldt af mening, der var lige ved at bryde igennem til mig" (Jensen 2003: 575). Jensen føler tydeligt hvor betydning

ingsmættet situationen fremstår, men han kan ikke afkode den. Han vil gerne forstå, men han søger ikke forståelsen. På sin vis kan han godt lide mystikken ved disse menneskers fremmedartede handlinger og ukendte tanker og bevæggrunde. Billedet af den døende dreng i vandløbet ville hurtigt kunne miste sit poetiske lys, hvis han skulle udforske enhver detalje omkring ham og hans familie. Jensen aner den faretruende kompleksitet, der ligger i sådan et optrin. Komplexiteten er ikke poetisk. Den er forvirrende og ubehagelig, og han ønsker den ikke. Og samtidig lurer bevidstheden om, at han må videre. Hans rejse kan ikke slutte her – og da han ikke ved, hvor lang tid han ville kunne bruge på at blive og fordybe sig for – måske – at forstå, forsager han uden skam sit vidensprojekt.

...sig selv eller verden?

Disse forskelle i indstilling mellem antropologerne og de øvrige rejsende slår også igennem i deres formidling. Gennem sin tilstræbte videnskabelighed får den etnografiske tekst et præg af velovervejet refleksion og dis-

tance, hvilket en rejsende som Carsten Jensen netop ikke søger, for hans mål er i stedet at bevare sine oplevelser og billederne af de steder han været så friske og levende som muligt. Fokus er på, hvordan alt hvad han møder påvirker ham og hvordan han skaber sin egen mening i dette.

Og her er den væsentligste forskel på antropologen og Carsten Jensen – og svaret på, hvorfor den sidstnævnte ikke er antropolog. For en tilfældig rejsende som Carsten Jensen er målet personlig udvikling gennem mødet med det ukendte, han projicerer således sig selv ud på alt, hvad han møder, og sætter det i forhold til sine egne problemer. For antropologen er målet forståelse – epistemologisk eller pragmatisk – af det ukendte gennem mødet med samme. Ideelt set søger antropologen at sætte sig ud over sig selv og sin egen kultur for at forstå den ukendte kultur på dets egne præmisser. At dette måske er overambitiøst projekt kan vel være, men hvis målsætningen og indstillingen er god, må vi håbe, at resultaterne står mål dermed.

Og hvad så med rejseskildringerne? Hvad kan vi antropologer bruge dem til?

Det samme som alle andre bruger dem til, selvfølgelig: Inspiration.

Vi kan lære af Humboldts utrættelige nysgerrighed og øje for detaljerne. Vi kan lære af Carsten Jensens personlige tilgang og hans sproglige præcision. Og i disse tider, hvor (stadig flere) antropologer ignorerer Baudelaires ord og laver feltarbejde i hjemlige og velkendte rammer, så kan vi lære af de Maistre: Selv dit eget soveværelse vil kunne forbløffe dig, hvis bare du er modtagelig nok.

